

חבל נחלתו

סימן יב

ספירת קטן שהגדיל בימי ספירת העומר בברכה

שאלה

והניחו את הקטנים שהגדילו לספור בברכה ולהמשיך כרגיל. וכ"כ בשו"ת צי"א (שם) שבדברים כגון אלו פוק חזי מאי עמא דבר, ונהגו להמשיך ולספור.

קטן שהגדיל בימי ספירת העומר, האם רשאי או אף צריך להמשיך ולספור בברכה?

תשובה

כמו כן, על אף שהאחרונים האריכו בכך, נראה לענ"ד שאין ראייה המוכיחה בצורה מוחלטת את חיובו לספור או את אי חיובו לספור, ועל כן ההסתמכות על המנהג הכרחית.

א. ראשית, נראה לענ"ד שעל כל בעיה שהועלתה צריך להסתכל מעט מבחינה הסטורית-הלכתית מי העלה אותה ומתי. בעיית ספירת קטן שהגדיל בספירה"ע עלתה לפי קוטן ידיעתי רק ע"י האחרונים לפני כמאתים וחמישים שנה בתשובות "פרי הארץ" (ח"ג סי' א) לגאון הרב ישראל מאיר מזרחי והו"ד בברכי יוסף (סי' תפט). ואחריו דנו בכך אחרונים רבים ובתוכם: הגאון מהר"י ענגיל (ציונים לתורה כלל יב), שו"ת אבני נזר (או"ח סי' תקלט), שו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סי' עו), הרה"ג עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סי' כז; שו"ת יחוה דעת ח"ג סי' כט), שו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' נה), מנחת חינוך (מצ' שו), שערי תשובה (סי' תפט ס"ק כ) ועוד. המשמעות של התעוררות השאלה רק במאתים וחמישים השנים האחרונות הוא שעד אז השאלה כלל לא עלתה. ונראה פשוט שהטעם שהשאלה לא עלתה הוא משום שנהגו לספור בברכה, ורק כאשר עלתה השאלה התחילו האחרונים לעסוק בה. ונראה שהראשונים והאחרונים שקדמו כלל לא ראו בכך בעיה,

ב. שאלת המשכת קטן לספור גם לאחר שהגדיל היא עפ"י שיטת בעל הלכות גדולות שחייב תמימות גורם שכל אחד מימי הספירה הוא פרק מכלל הספירה ואם אינו מקיים את חלקה אינו יכול לקיים את כולה. ומבואר בטור (או"ח סי' תפט) שרבים הראשונים החולקים על כך. כאמור שם: "כתב עוד בה"ג שאם שכח לברך באחד מן הימים שלא יברך עוד בימים שלאחריו. ורב טעדיה כתב שאם שכח באחד מן הימים יברך בימים שלאחריו חוץ מלילה הראשון שאם שכח ולא בירך בו שלא יברך עוד, ורב האי כתב בין בלילה הראשון בין בשאר לילות אם שכח ולא בירך בו יברך בשאר לילות וכ"כ הר"י". וא"כ לשיטת רוב הראשונים אף מי שהגדיל בתוך הספירה או אפילו לא ספר כלל והתחיל לספור באמצע ספירת העומר מתחיל לספור בברכה. אולם נראה לענ"ד שאף לשיטת בה"ג יכול להמשיך ולספור בברכה. אלא שספירתו תהא מורכבת משני חלקים: חלק

מ"מ הלכה למעשה הדין עם כת"ר, בגלל המחלוקת מהו גדר הבלול.

חבל נחלתו

ראשון לפני שהגדיל ובו קיים את המצוה מדרבנן מדין חינוך וחלק שני לאחר שהגדיל ובו מקיים את המצוה מדרבנן כמי שאינו מצווה ועושה ועתיד להתחייב בכך. קיום המצוה מדרבנן מהווה המשך לספירתו כשהיה קטן, כאשר בשני חלקי ספירת העומר הוא סופר מדרבנן.

ג. הגר"ע יוסף שליט"א, אשר פסק שלאחר שהגדיל לא ימשיך לספור בברכה התבסס על ההלכה שכתב הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ו ה"ג): "האוכל כזית מצה בליל פסח, והוא נכפה בענת שטותו, שפטור הוא אז מכל המצות, ואחר כך נתרפא, חייב לחזור ולאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות". וכיון שאדם אשר פטור ממצוה אפילו קיים אותה בזמן פטורו צריך לחזור ולקיים אותה בזמן חיובו, אינו יכול לקיים מצות ספירת העומר לאחר שהגדיל כהשלמה לתחילת המצוה אשר קיים מדין חינוך, (עפ"י שיטת בה"ג שכל ימי הספירה הם פרקים של מצוה אחת).

ויש לדחות את ההוכחה; ראשית, לא ניתן במקרה הנוכחי לחזור ולקיים את המצוה מן התורה שהרי יום אתמול עבר ומה שקיים אז מדרבנן אינו יכול לחזור ולקיימו מן התורה. וא"כ מה הראיה מאפשר לשאי-אפשר, שם הוא יכול לחזור ולאכלו בחיוב תורה, אבל כאן את החלק מספירת העומר שקיים מדרבנן אי אפשר לחזור ולספור מן התורה וא"כ אין בדברי הרמב"ם ראייה למקרה שלפנינו. וה"ה לדיון של הגר"צ פ"פ פרנק לגבי גר בקיום מצות פו"ר שקיים בגיותו, סו"ס יכול לקיים עתה בגירותו את המצוה, אבל כאן ספירה של יום אתמול כבר עברה. ועל כן אין מכאן

ראיה למקרה שלפנינו.

ועוד, כפי שהקדמנו, הרי אין מדובר שכאשר הוא מגדיל מקיים באותה שנה מכאן ולהבא את המצוה מן התורה, אלא ממשיך ומקיים אותה מדרבנן. וכפי שסומא, למ"ד פטור מן המצוות, חייב מדרבנן ומברך על המצוות כמבואר ברא"ש (קידושין פ"א ס"י מט), וק"ו לקטן שהוא ממין בר חיובא ועתיד להיות בר חיובא, אף מצוה זו חייב לקיים מדרבנן. ולא דמי למחלוקת הראשונים (ואחריהם ספרדים ואשכנזים) אם אשה יכולה להתחייב במצוות מן התורה ולברך עליהן (תוס' עירובין צו ע"א ד"ה דילמא, ר"ה לג ע"א ד"ה הא ועוד מקומות), שהרי אשה לעולם אינה מצווה ועושה, ואילו קטן זה הוא עתה כבר בר חיובא, אלא כיון שהתחיל מדרבנן אינו יכול לסיים את המצוה בחיוב מן התורה.

ואם יטען הטוען: וכי מניין שאם אינו יכול לקיים את המצוה מדאורייתא עתה יתחייב מדרבנן, אולי הוא פטור לגמרי? נראה להשיב שאין זה הגיוני שדוקא כשהגדיל ייפטר, וק"ו אם היה קטן היה מחוייב עתה שהגדיל ייפטר? יציב בארעא וגירורא בשמי שמיא. ואין זה מדין חינוך אלא הוא במצב ביניים בין חינוך לקיום מן התורה, וכיון שאינו יכול לקיים מן התורה לפחות יקיים מדרבנן.

ד. טעם נוסף שעליו התבסס הגר"ע יוסף הוא שמצות חינוך היא מצות האב ולא מצות הבן, ובעצם הוא לא עשה עד עתה כלום. ומייד כשהגדיל הוא מתחיל לקיים מצוה שלא קיים כלל בחלקה הראשון של ספירת העומר. והביא ראיות מראשונים רבים שמצות חינוך היא מצות האב והבן כביכול לא עשה כלום.

חבל נחלתו

ה. עוד יש להוסיף שכיון שספירת העומר לרוב הפוסקים בזה"ז מדרבנן כמובא בב"י (ריש סי' תפט) עפ"י הר"ן, ודאי שניתן להקל ולברך. וכפי שהחל את הספירה בתרי דרבנן (ספירת העומר וחינוך) כך יכול להמשיך ולספור בתרי דרבנן.

מסקנה

קטן שהגדיל בימי ספירת העומר ממשיך לספור בגדלות את ספירת העומר בברכה, אולם לא יוציא אחרים ידי חובתם, כיון שעושה מדרבנן בלבד².

ודבריו נראים לי שאינם מדוייקים, וכי יתום מאב אינו חייב לקיים מצוות מדין חינוך עד שהגדיל? והלא אָמו או בית דין או כל ישראל אינם מחוייבים במצות חינוך כלפיו¹ (אף שערוה"ש סי' שמג ס"ב כתב שב"ד מחוייבים לחנכו, לא דק בלשונו, דהיינו דוקא בהפרשה מאיסור אבל לא בחינוך למצוות עשה). והיכן שמענו שיתום פטור מלקיים מצוות עשה עד שיגדיל!?

אלא מכאן שאף הקטן מקיים מצוה, וע"כ בדברים דרבנן הוא אף יכול להוציא אחרים, ולא שמענו שיתום אינו יכול להוציא אחרים בדרבנן וכד'.

סימן יג

תעניות גשמים בארץ ישראל בימינו

"מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות (במדבר י), כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו.

"ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו' (ירמיהו ה), וזה הוא שיגרדו

שאלה

האם צריך להתענות בדורנו תעניות גשמים וא"כ לפי קביעה של מי ובאילו סדרים?

א. סדר תעניות גשמים

בראש הלכות תעניות כתב הרמב"ם: "מצות עשה אחת והיא לזעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור".

ובפרק א (הל' א-ד) כתב:

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: הדבר שנוי במחלוקת עי' ברכות מ"ח ע"א רש"י ד"ה עד.

תשובת המחבר: אף שרש"י כתב שקטן אינו מוציא את הרבים בזימון מפני שאינו מחויב ורק אביו מחויב ולא הוא, ניתן לומר שכל זה לגבי הוצאת אחרים ידי חובה אבל לעצמו, אם אין לו אב, חייב לברך. וכן כתבנו שלא יוציא את הרבים אבל יברך לעצמו.

2. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה — ירושלים: גם אדמו"ר זללה"ה (=הגרש"ז אורבך) פסק דיספור בברכה.